

ПОЛЬЩА І УКРАЇНА: КОРЕНІ НИНІШНЬОГО КОНФЛІКТУ

Польща була одним із найважливіших стратегічних союзників України з початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році – транзитним хабом для зброї, домом для мільйонів біженців і одним із найгучніших європейських голосів, що вимагали озброїти Київ. І все це стосується раз у раз натикаються на ту саму перепошку: історичний спір, що сягає корінням у 1943 рік, який жоден з урядів так і не зміг знешкодити і який тепер безпосередньо втягують у механізм європейської інтеграції України.

Воєнне партнерство з ціною

Матеріальна підтримка Варшавою України була реальною і суттєвою, але не безумовною і не суто альтруїстичною. Пропоновані угоди, за якими Польща модернізує радянські МіГ-29 в обмін на доступ до новітніх бойових технологій України, ілюструють цей дисбаланс: Україна, яка вже почала замінювати радянську спадщину сучасними платформами на кшталт шведського Gripen і французького Rafale, має мало підстав погоджуватися на пониження рівня, замасковане під співпрацю. Угоди, подані як взаємна допомога, іноді при ближчому розгляді виглядають як спроба Польщі отримати вигоду з воєнних інновацій України, пропонуючи натомість, по суті, 40-річний радянський мотлох.

Логіка безпеки в основі цих стосунків, тим не менш, проста: Україна, яка тримає фронт проти Росії, не робить Європі послугу – вона займається власною обороною. Польща, що стоїть на східному фланзі НАТО, має не менше поставлено на кін в українському успіху на полі бою, ніж сам Київ. Саме тому так прикро спостерігати, як ці стосунки дедалі більше конфлікт довкола подій понад вісімдесятирічної давнини, які мали б залишатися предметом уваги істориків, а не політиків.

Корені конфлікту:

8 факторів, які варто врахувати

Те, що відбувалося в регіонах східної Польщі/західної України у 1939–1947 роках, не зводиться лише до вбивств поляків на Волині 1943 року. Є щонайменше кілька глибших питань.

По-перше, ніхто досі не пояснив, чому саме цей злочин – Волинь-1943 – так виокремлюється в польській політиці пам'яті. Це не применшення його важливості, а спроба поставити його в порівняльну перспективу. Нацисти, їхні колаборанти й радянські росіяни також убивали поляків на території, яку Тімоті Снайдер назвав Кривавими землями – Польщі, України та Білорусі.

У 1944 році всього за 7 днів нацистські СС і РОНА (Російська визвольна народна армія, бригада Камінського) вбили 50 тисяч поляків у варшавському районі Воля. Але Воля-1944 не вкорінена в польській свідомості так глибоко, як Волинь-1943. Броніслав Камінський був наполовину поляком!

215 тисяч поляків загинули під час Варшавського повстання, поки радянська армія чекала на східному березі Вісли й не надала жодної допомоги. Загинуло до 18 тисяч партизанів і до 200 тисяч цивільних, а місто було зрівняне із землею.

По-друге, польські історики демонструють двоїстий, «джекіл-і-гайдівський» підхід до власної історії. Виступаючи жертвами німецького, австрійського й російського імперіалізму, вони водночас неохоче визнають колоніальний ха-

рактер польської політики щодо України. Польща нібито неслала «цивілізацію» нецивілізованим народам, що жили на диких землях України.

По-третє, польські націоналісти традиційно заперечували існування українського народу або применшували його, не визнаючи повноцінної нації. Такою була позиція лідера польських націоналістів Романа Дмовського в міжвоєнну добу. 2006 року у Варшаві відкрили п'ятиметровий бронзовий пам'ятник Дмовському.

Вулиці, названі на честь Дмовського, є, зокрема, у Варшаві, Кракові, Вроцлаві, Познані, Гданську, Бидгощі, Ченстохові, Кошаліні, Пйотркуві-Трибунальському, Ломжі, Ставеї-Воля, Коніні, Слупську, Старогарді-Гданському, Пельпліні, Новому Сончі, Кендзежин-Козлі, Сосновці, Тарнові, Тихах, Легниці, Оборниках, Бельсько-Бялій і Марках. 35 кільцевих розв'язок носять його ім'я у Варшаві, Ряшеві, Любліні, Замості, Хелмі, Бялій-Подільській, Седльцях, Закопаному, Зеленій-Гурі, Білостоці, Томашуві-Мазовецькому, Кентшині, Грудзьондзі, Остроленці та Замбруві.

Роман Дмовський, засновник Національної демократії (Ендеції) і головний ідеолог сучасного польського інтегрального націоналізму, будував свою політичну програму на досягненні релігійно й етнічно однорідної польської національної держави. Інтегральний націоналізм Дмовського майже не залишав місця для українців та інших національних меншин, а його писання живили вбивче ставлення до українських цивільних з боку польських націоналістичних партизанів у 1940-х роках. Нині цих «проклятих солдатів», як їх називають, у Польщі прославляють як героїв, а Інститут національної пам'яті (IPN) видає про них книжки.

Писання Дмовського про українське (яке він довго називав «руським» або «малоросійським») населення послідовно применшували претензії цього народу на окрему, зрілу державність. У праці «Думки сучасного поляка» він змальовував русинське селянство східної Галичини як пасивне й нерозвинене та критикував поляків за боязку політику «уникнення образи українців за будь-яку ціну».

Він формулював вибір, що стояв перед Польщею, у бінарних термінах: або полонізувати русинів, або змусити їх «заслужити» статус справжньої нації, здатної бути союзником Польщі проти Росії. Національність у схемі Дмовського була тим, що можна надавати чи забирати залежно від польської стратегічної доцільності, а не притаманним фактом.

Пишучи про українське питання, Дмовський стверджував, що «як культурна й історична цілісність Україна не існує», оскільки її складові регіони мали різну історію, що робило, на його думку, недоречним говорити про єдину українську націю. Він датував «окреме існування українського народу» лише дев'ятнадцятим століттям і описував український національний рух як такий, що існує лише кілька десятиліть – риторичний прийом, поширений у націоналістичній полеміці тієї епохи, покликаний зобразити кон-

Do naszych wrogów i nieprzyjaciół

Na ostatnim posiedzeniu Zarządu Główn. Związku Zawodowego Kolej. uchwalono następującą rezolucję:

Zarząd główny Z. Z. K. na posiedzeniu w dniach 17 i 18 marca uchwaliał: Przeciwdziałać bezwzględnie walce przeciwko agitacji Faszyzmu w Kraju, jako ruchowi wrogiemu i klasie pracującej, demokracji i Republice. Z uwagi na to, że Międzynarodówka transportowa weszła już przeciw Rządowi Faszyzmu w Wielkiej Brytanii, akcja na terenie międzynarodowym Zarz. Główn. oświadcza iż Z. Z. K. do akcji tej w pełni się przyłącza.

Zarząd Główny poleca organom Związku, by na wiecach i prasie zawodowej rozwinięto energiczną propagandę przeciw faszyzmowi odwołując się do jego niebezpieczeństwa.

Przedstawicielom swym Centralny Kom. Związku klas. poleca Zarz. Gł., by konsekwentnie tej propagandzie wśród mas robotniczych podnieśli również na terenie Kom.

A więc, wywołanie otwartej walki przeciw nam, narazie coprawda przez Z. Z. K. — stojący pod sztandarem socjalistycznym — co oznacza iż rezolucja powyższa podjętą została przez wyższe władze Zw. socjal.

Brawo! Panowie Socjaliści! Występując z otwartą przybicią, a to wam tylko można pochwalić.

Lecz ciekaw jestem, jakiej użyjecie broni.

O zwycięstwo się nie obawiam, — zwyciężymy my.

My, Faszyści Polscy, wystąpiliśmy z bronią której imię jest — Prawda!

Prawda jest, iż wy, panowie socjaliści, oddaliście olbrzymie usługi w pracy odzyskania niepodległości Państwa Polskiego. Cześć wam za to!

Lecz i prawda jest, iż po odzyskaniu niepodległości Polski, zacieśliście w niej walkę, o himnusz zadowolenia jednej klasy Narodu z pominięciem innych, zapominając o tem, że — w Państwie prawnorządnym jednakoż prawa winna mieć każda klasa Narodu, a zadowoleniu mogą być tylko ci, którzy nim chcą być.

A teraz trzeźwa prawda; siedm lat walczyliście o prawa robotniczej klasy, zdobyliście 8 godz. dzień pracy, Kasy Chorych, ubezpieczenia społeczne, nawet zabronienie wyszynku alkoholowego w niedzielę i święta i różne t. p. ustawy „uczciwiliście” klasę przez was reprezentowaną.

I cóż dziś zostało z tych zdobyczy. Z 8 godz. dnia pracy — tego grubego powozu — została dziś walka inicjatyw robotnik, dziś właśnie godzi się chcieć pracować i dziesięć godz. byłoby tylko mógł mieć tą pracę, byłaby niejaka jego nie zajął brat — bezrobotny.

O Kasach Chorych, ubezpieczeniu społecznym niechaj już sami robotnicy powiedzą.

Na waszym sztandarze jest godło: „praca dla wszystkich” lecz pytam was, skąd wy możecie dać tą pracę ludowi, gdy wysłupiecie przeciw tym, którzy tą pracę dawali i jeszcze dziś dają.

Waszymi miznami uszczęśliwienie klasy robotniczej, zrujnowaliście warsztaty pracy, podważyliście wzajemne zaufanie pracodawcy i robotnika, Kto nieczem wojuje, ten od niego ginie.

Wasz miecz obrócony przeciw kapitalowi, uderzył podważył — w reprezentowane przez was masy robotnicze.

Życie na świecie — to już jest kapital, a w sercu każdego człowieka tkwi idea — zabezpieczenia sobie bytu przez gromadzenie doczesnych dóbr świata.

Waszym demagogicznym hasłem, „praca z kapitalem” podważyliście dążenie jednostek do zdobycia kapitału, tym samym podrywając i problem życia. A żyć każdy chce.

Gdy byłem jeszcze pod waszym sztandarem, rzuciłem w jednym związku zawodowym słowo:

„Dla walki z kapitałem, który nas gnębi, winniśmy stworzyć kapital, który nas będzie bronił.”

gruntuвання твердження про «геноцид» з боку ОУН-УПА. Ця завищена цифра, на жаль, часто цитується західними медіа. Але немає архівних свідчень і наукових досліджень, які підтверджували б цю перебільшену цифру. Більшість західних науковців дають нижчі оцінки; Тімоті Снайдер оцінює кількість загиблих поляків до 60 тисяч.

Польські історики й IPN стверджують, що українців уби-вали лише в рамках акції odwetowe (акцій відплати чи пом-сти). Це ставить польських партизанів на морально вищий щабель, а вбивства українців не розглядаються як злочин, рівний вбивствам поляків.

Щоб змінити такий підхід, польським історикам і полі-тикам довелося би подолати свій глибоко вкорінений ком-плекс віктимізації.

Тому українці обурені польськими вимогами припини-ти прославляння українських націоналістів. Україна мала би повне моральне право вимагати, щоб поляки так само не про-славляли польських націоналістів. Але можна передбачити негативну реакцію у Варшаві, якби Київ запропонував си-метрію: Україна більше не вшановуватиме ОУН (Організа-цію українських націоналістів) та УПА (Українську по-встанську армію), а Польща — АК (Армію Крайову).

А що стосовно послідовників Дмовського? Національ-ні збройні сили (Narodowe Siły Zbrojne, NSZ) та їхня бри-гада «Свентокшиська» довели інтегральний націоналізм Дмовського до його логічної, насильницької крайності. Підрозділи NSZ відігравали провідну роль у вбивствах ук-раїнців, особливо в етнічно змішаних Холмському та Люб-лінському регіонах після середини 1944 року.

Найяскравіший задокументований випадок — масакра у Верховині 6 червня 1945 року, коли підрозділ NSZ під ко-мандуванням майора Мечислава Паздєрського («Шари») убив 200 українських цивільних — фактично все українське на-селення села, включно з жінками й дітьми, частину — во-гнепальною зброєю, інших — сокирами й сільськогосподар-ським реманентом.

Є й багато інших прикладів.

Ендрю Фесяк, мій українсько-канадський друг, записав спогади свого батька про польських націоналістів на чолі з Юзефом Задєрським («Волиняк»), якого прославлено в книжці «Wołyński, legenda prawdziwa», виданій Польським інститутом національної пам’яті у 2015 році. «Волиняк» був членом NOW, військового крила міжвоєнної Національної партії (SN), лояльної Дмовському.

NOW і SN визнавали польський уряд у вигнанні. Одне крило NOW приєдналося до АК, інше утворило NSZ. Пар-тизани «Волиняка» з NSZ убили сотні українських цивіль-них у селах Добра, Дубча, Вязівниця й Пискоровичі. По-дальші вбивства українських цивільних партизанами «Во-линяка» відбувалися в селах Волчасти та Рудки. 19 січня 1946 року партизани «Волиняка» напали на Добру, вбивши 33 ук-раїнців віком від одного до 72 років, а 18 травня 1946 року — на Дубчу, де вбили 18 українців віком від 13 до 68 років.

Ендрю Фесяк в спогадах батька про вбивства українців силами NSZ у Добрій зазначив, що УПА була єдиною си-лою, готовою захищати українських селян. Радянські вій-ськові частини ігнорували польсько-український конфлікт і не втручалися.

Підпільна газета NSZ «Шанець» у 1943 році прямо заявила про повоєнне бачення руху: «Ми переконані, що жоден ні-мець чи єврей, жоден українець чи литовець не може бути повноправним громадянином майбутньої польської держа-ви... Єврей як чужий елемент, безсумнівно ворожий і не-здатний до асиміляції, мають бути повністю усунуті».

Українців згадували поряд з євреями, німцями та ли-товцями як групи, апріорі виключені з повоєнної польської державності. Це було прямим продовженням мети Дмов-

куруючий проєкт націстворення як штучний, недавній ви-нахід, а не органічну історичну спільноту.

Зневага Дмовського до українців нагадує погляди то-дішніх і сучасних російських імперських націоналістів.

Щодо східної Галичини, де етнічні поляки становили мен-шість, Дмовський наполягав, що українці нездатні до са-моорганізації та державного управління. Він доходив ви-сновку, що «польська адміністрація є єдино можливою для нормального розвитку й прогресу» регіону.

Дмовський також був непримиренним противником ук-раїнської державності в геополітичному вимірі. Він вважав незалежну Україну проєктом, що неминуче потрапить під німецький вплив і тим самим загрожуватиме польській без-пеці. Це була одна з головних причин, чому він виступав про-ти союзу Юзефа Пілсудського 1920 року із Симоном Пет-люрою та Українською Народною Республікою проти біль-шовицької Росії.

Для Дмовського Україна достатньо сильна, щоб бути не-залежною, була Україною достатньо сильною, щоб стано-вити загрозу Польщі. Україна надто слабка для незалеж-ності могла бути просто поглинута чи адмініструватися по-ляками. У будь-якому разі українському національному са-мовизначенню не було законного місця в політичній ариф-метиці Дмовського.

По-четверте, польські історики й політики відмовля-ються визнавати, що вбивства цивільних чинили обидві сто-рони — і українці, і поляки. Пол Р. Магочій оцінює кількість загиблих у 50 тисяч поляків і 20 тисяч українців. Дослідження Українського католицького університету задокументувало імена 30 тисяч українців, убитих у 1939–1947 роках.

Польська оцінка у 100 тисяч використовується для об-

ського щодо однорідної нації, тепер вираженням як програма етнічного вилучення в умовах тотальної війни.

За іронією долі, мету Дмовського – національно однорідну Польщу – здійснив Йосиф Сталін. У 1944–1946 роках, за угодою від 9 вересня 1944 року між УРСР і Польським комітетом національного визволення, приблизно 800 тисяч поляків було переселено з радянської України до Польщі, а близько пів мільйона українців – з Польщі до радянської України. Багато з цих переселень відбувалися в примусових і жорстоких умовах.

Частина прихильників Дмовського після 1944–1945 років підтримала польських комуністів – явище, згодом назване «ендокомуною». Ключовою фігурою був Болеслав Пясецький, видатний міжвоєнний прихильник Дмовського, який запропонував, що Ендеція може допомогти новому режиму, забезпечивши підтримку католицьких і націоналістичних кіл. Польський комуністичний лідер Владислав Гомулка прийняв цю пропозицію, дозволивши йому заснувати газету «Dziś i jutro», а пізніше, 1952 року, Асоціацію PAX – світську католицьку організацію, що стала прихистком для колишніх націоналістів та антикомуністів. Крок Пясецького спонукав інших впливових соратників Дмовського піти тим самим шляхом, найпомітніше – Станіслава Грабського, який приєднався до контрольованої комуністами Державної національної ради.

Ідеологічно існував збіг між польським комунізмом і національною демократією Дмовського: антилібералізм, підозра до Заходу, етнонаціоналізм, католицький соціальний консерватизм, а пізніше – антисемітизм. Це проявилось в антисіоністських чистках 1968 року та в Патріотичному русі національного відродження 1980-х під керівництвом Яна Добрачинського.

Мета Дмовського щодо національно однорідної Польщі та тривала претензія польського уряду у вигнанні на східну Галичину й Волинь зіткнулися з претензією ОУН на те, що Волинь і східна Галичина мають належати майбутній незалежній українській державі. У 1943–1944 роках насильство проти польських і українських цивільних вийшло за межі сутічок, що тривали з 1939 року.

По-п'яте, варто проаналізувати, чому саме на Волині вбивства були найжорстокішими. Причина в тому, що це був конфлікт на трьох рівнях – етнічному, релігійному та соціальному.

Етнічний вимір очевидний – поляки проти українців. Але його загострював етнічний склад Волині: 68% українців, 16% поляків і 10% євреїв. Волинь входила до складу Російської імперії з кінця XVIII століття до майже 1921 року.

Релігійний вимір – католики проти православних. Убивства передувало загострення релігійної напруги у 1938 році, коли польська державна кампанія «ревіндикації» й полонізації знищила від 127 до 150 православних споруд у Холмщині та Підляшші. Історія показує, що релігійні конфлікти завжди призводили до вищого рівня кровопролиття.

Соціальні фактори також важливі для розуміння вбивств на Волині. У 1920-х роках найпопулярнішою політичною силою на Волині була КПЗУ (Комуністична партія Західної України), яку в 1930-х витіснила ОУН. Український дисидент Данило Шумук з Волині пройшов шлях від КПЗУ через УПА до дисидентського руху. Шумук провів 42 роки в польських, нацистських і радянських таборах – зокрема в сумнозвісному польському концтаборі Береза-Картузька, що діяв у 1934–1939 роках і через який пройшло 10 тисяч політ'язнів, здебільшого українців.

На Волині соціальний конфлікт розгортався між численним зубожілим українським селянством і польськими поміщиками та ветеранами, надісланими туди в якості колоністів.

По-шосте, польські історики й політики зацікавлені на статисти Степана Бандери, не знаючи його реальної історії. Бандера провів 1941–1944 роки в нацистському концтаборі Заксенгаузен, а двоє його братів, Олександр і Василь, загинули в Освенцімі. У його відсутність ОУН(б) очолювали Микола Лебедь і Роман Шухевич. Тому Бандера не міг бути відповідальним за вбивства на Волині. Після звільнення Бандера не повернувся в Україну і жив у Німеччині до свого вбивства КГБ у 1959 році. Якось Ян Ольшевський (польський прем'єр в 1990-х роках, колишній солдат «Сірих шеренг») зауважив: «На мою думку, якби Бандера міг тоді ухвалювати рішення, то до злочину на Волині, найімовірніше, не дійшло би. Просто він був мислячим політиком, мав велике політичне чуття і розумів, що після Сталінграду і поразки німців результат війни, в принципі, вже відомий, й акт геноциду щодо польського населення міг служити тільки одній стороні – радянській. І однозначно дуже шкодив як польській, так і українській справі. Лише ота третя сторона могла з цього тішитися. Бандера би це зрозумів».

Брак історичних знань проявляється і в польському баченні себе як виключно жертв Другої світової війни. Насправді у нацистських силах у Другій світовій війні служило більше поляків, ніж українців: 500 тисяч поляків і 250 тисяч українців. 6 мільйонів українців служили в радянській армії, а 130 тисяч українців служили в канадських і американських збройних силах під час Другої світової війни і приблизно 2–5 тисяч українців воювали у французькому Русі Опору. У 1939 році польська армія налічувала 100 тисяч українців; від 6 тис. до 7,8 тис. українських солдатів загинули, обороняючи Польщу, приблизно 15 тисяч було поранено, 60 тисяч потрапили в полон до нацистів і 20 тисяч – до радянських військ. У 1943 році до складу Другого польського корпусу, що воював під Монте-Кассіно, входила приблизно тисяча українців.

Це значно більші числа, ніж 10 тисяч українців, які служили в дивізії «Галичина» – підрозділі Ваффен-СС. Усього існувало 38 дивізій Ваффен-СС, і, наприклад, у голландців і латвійців було по дві. Що ж до РОА (Російської вільної армії генерала Андрія Власова), вона налічувала 130 тисяч вояків.

По-сьоме, Польща є головним отримувачем коштів ЄС з часу свого вступу у 2004 році. Членство України в ЄС – це середньострокова мета, але польські політики розглядають Україну як конкурента за фінансування і загрозу польському сільському господарству. Польські націоналісти підтримували фермерів, які блокували український експорт продовольства.

Як восьмий фактор можна би було додати московський слід у волинських подіях 1943 років, по який писав, зокрема, Мирослав Чех.

Волинський конфлікт і вибіркова пам'ять

У центрі нинішнього конфлікту – вбивства польських цивільних на Волині у 1943 році загонами УПА та спорідненими формуваннями, які польський парламент у 2016 році кваліфікував як геноцид. Політичний клас Польщі, медіа та історичні інституції дедалі більше трактують це як усталений, односторонній наратив: українські націоналісти – злочинці, поляки – жертви.

Таке трактування залишає поза увагою чимало.

Воно оминає міжвоєнний доробок польських націоналістів – насамперед національних демократів (Ендеції) Дмовського, які заперечували існування українців як окремого народу й проводили політику примусової асиміляції на східних територіях Польщі, а також задокументоване насильство проти українських цивільних у 1940-х роках.

Воно оминає те, що польські та радянські партизанські формування також були причетні до вбивств українців у той

самий період, і що частина істориків заперечує масштаб і односторонню спрямованість, яку передбачає слово «геноцид», застосоване лише до злочинів УПА.

Ніщо з цього не виправдовує того, що сталося з польськими цивільними на Волині. Але це означає, що історія, зведена до провини українців і невинності поляків, – це вже не історія, а придатний для використання політичний наратив.

Саме це відбувається зараз. Польські націоналісти в польському та Європейському парламентах намагаються прямо вписати волинський конфлікт у питання членства в ЄС, стверджуючи, що Україна зможе приєднатися лише за умови зміни своєї політики пам'яті. Українці у відповідь заявляють, що жодна інша країна не має права диктувати Україні її політику пам'яті.

Щоб пересвідчитися в очевидному, достатньо поглянути на карту: членство України в ЄС і НАТО відповідає інтересам національної безпеки самої Польщі, оскільки відсуває загрозу на тисячі кілометрів від східного кордону Польщі.

Президент Кароль Навроцький та інші польські націоналісти, які виступають проти вступу України до ЄС і НАТО, діють на шкоду польській національній безпеці. Росія розв'язала найбільшу війну в Європі з 1945 року саме тому, що Україна залишалася в сірій зоні незахищеності.

Польський націоналізм підриває спроможність Польщі приєднатися до інших європейських країн у розвитку оборонного співробітництва з Україною. Європейська протиракетна коаліція (Greuja), наприклад, об'єднує Україну і 9 європейських країн – Швецію, Німеччину, Данію, Францію, Італію, Нідерланди, Норвегію, Іспанію, Велику Британію. Так само дронна співпраця між Україною та європейськими країнами не включає Польщу. Не приєднуючись до такого оборонного співробітництва, польська армія ризикує залишитися в минулому столітті.

Польські посадовці відкрито заявляли, що шлях України до ЄС пролягає через вирішення волинського питання на умовах, прийнятних для Польщі – включно з екзумаціями останків, які Інститут національної пам'яті України призупинив після хвилі вандалізму щодо українських меморіальних місць у Польщі. У 2025 році екзумації відновилися.

Це небезпечна тенденція. Перетворення суперечливого історичного епізоду на передумову вступу країни-кандидата до ЄС не сприяє примиренню – воно породжує образи і дає Росії готовий важіль, аби вбити клин між двома державами, союз яких Кремль зацікавлений розколоти.

Польсько-українське примирення значно просунулося з 1991 року, і тепер цей поступ під загрозою зриву.

- 1994 – Угода про збереження місць пам'яті та військових поховань.

- 21 травня 1997 – Заява президентів «Про злагоду і примирення» (Леонід Кучма – Александр Квасневський).

- 10 липня 2003 – Спільна парламентська заява з нагоди 60-річчя Волинської трагедії.

- 11 липня 2003 – Спільна заява президентів «Про примирення з нагоди 60-річчя Волинської трагедії».

- Червень 2005 – Звернення єпископів про Акт взаємного прощення і примирення (Греко-католицька та Римо-католицька Церкви).

- 27 квітня 2007 – Спільна заява президентів з нагоди 60-річчя операції «Вісла».

- 28 червня 2013 – Спільна церковна декларація з нагоди 70-річчя волинського злочину.

- 7/22 липня 2016 – Резолюції польського Сейму і Сенату щодо Волинської трагедії.

- 24 серпня 2016 – Декларація президентів з нагоди 25-річчя незалежності України.

- Липень 2023 – Спільне вшанування пам'яті Анджеєм Дудою й Володимиром Зеленським в Луцьку.

- Липень 2023 – Заява єпископів про примирення (80-річчя Волині).

- Липень 2026 – Спільна заява про прощення і примирення між польським і українським народами (за участю Церков).

Щонайменше 12 важливих документів, підписаних на рівні президентів, парламентів і Церков, а також практичні угоди щодо екзумацій і меморіальних місць.

Чого насправді вимагав би баланс

Ніщо з цього не є аргументом на користь того, щоб Україна замовчувала чи применшувала польський біль через убивства цивільних загонами УПА. Це аргумент на користь симетрії. Коли президенти Володимир Зеленський і Анджей Дуда стояли разом у Луцьку в 2023 році, вшановуючи пам'яті «усіх невинних жертв» волинської трагедії, сама ця мова взаємної скорботи викликала критику з боку частини польського політичного й медійного істеблішменту – нібито за прирівнювання польських і українських втрат. Але це прирівнювання не є спотворенням – воно відображає те, що серйозні історичні дослідження цього періоду насправді показують: цикл етнічного насильства з жертвами й винуватцями з обох сторін, хоч і з нерівним кінцевим підсумком. Жоден український історик не заперечує, що поляків загинуло більше, ніж українців (Орест Дзюль пояснює це демографічною арифметикою: «на кожну сотню волинських українців припадало приблизно три вбитих поляки і приблизно так само три вбитих українці на кожну сотню волинських поляків. На Галичині ці цифри були майже на порядок менші – відповідно 0,46 і 0,42, і, що характерно, теж приблизно рівні: і на Волині, і на Галичині в українців і в поляків був приблизно однаковий рівень вбивчої агресії при згубі однакових можливостей її реалізовувати. Помножений на кількість відповідного етносу, він дає страшні цифри жертв, а що українського населення було більше, то польських жертв було на півпорядка більше; лиш в Закарпатті, де переважало польське населення, кількість українських жертв перевищувала кількість польських»).

Для стійких польсько-українських стосунків потрібні два кроки, яких наразі бракує.

По-перше, історична чесність з обох сторін – Польща має визнати доробок Дмовського й Ендеції та вбивства українських цивільних, а Україна – серйозно й без ухилинь звернутися до дій загонів УПА в 1943 році.

По-друге, чітке розмежування між історичним осмисленням і цілком окремим, актуальним питанням про те, чи належить Україні бути в ЄС і НАТО. Змішування цих двох речей не вшановує загиблих поляків – воно просто дає сучасним політичним акторам, у Варшаві й особливо в Кремлі, важіль проти країни, яка зараз бореться за своє виживання.

Польщу й Україну еднають географія, спільне минуле і тепер війна, в якій одна допомагає іншій чинити опір спільному ворогу. Ці стосунки заслуговують на краще, ніж бути заручником історичної суперечки, яку слід залишити в руках істориків, а не політизувати заради електоральної вигоди політиків.

Тарас КУЗЬО
30 липня 2026

Тарас Кузьо – професор міжнародних відносин Національного університету «Києво-Могилянська академія», співредактор книги «Росія і сучасний фашизм: нові погляди на війну Кремля проти України» (Columbia University Press, 2025) та співавтор праці «Війна Росії проти України: чотири корені вторгнення Путіна» (Cambridge University Press, 2026).